

var Henrik VI endnu ikke optrådt på den italienske skueplads, men det var Philip August af Frankrig, der 24. aug. 1190 sejlede fra Genua med sin korstogshær på en lejet genuesisk flåde og Richard Lovehjärte, som også havde aflagt besøg i Genua, men sejlede på egne skibe fra Marseille. Vinteren over lå han dog i Messina for at varetage sin søsters interesser, enken efter den sidste normannerkonge, der var død i 1189. Nye genuesiske korsfarere fulgte de to konger fort af to af byens konsuler. Men som så ofte før og efter i Genuas historie, måtte byen snart bekvemme sig til at holde på to heste for at varetage sine interesser ude og hjemme. Henrik VI kom til Italien først og fremmest for at gøre sin hustrus arvekrav på det normanniske kongerige gældende. Som i 1162 overfor Frederik Barbarossa, så nu overfor sønnen lovede Genua flådehjælp til dette formål mod privelegiebekræftelse og udsigt til fordele ved en evt. erobring af Sicilien.

Derfor at tro at Bellobrunus de Castello, der sammen med en anden af consules placitis førte den genuesiske flåde (ingen consules kunne jo gøre det i året 1191), i sit hjerte var ghibellinerer en modsigelse af de ord, hvormed Erik Bach slutter sit skarpsindige skrift, og sætter som genuesernes ledemotiv »*proficuum quod deus dederit*».

Astrid Friis.

**Jørgen Hæstrup: Kontakt med England 1940—43.
København. 1954. 326 s.**

Det er altid en betænkelig sag, set fra en strengere videnskabs synspunkt, at skrive »samtidshistorie«, altsaa i videnskabelig-historisk form at redegøre for begivenheder, som ikke ligger længere tilbage, end at en række deltagere i dem stadig lever et aktivt liv. Der er ved emner af en saadan modernitet adskilligt større mulighed, end hvor det drejer sig om fjernere historiske forskningsgenstande, for, at der kan fremkomme nyt materiale, som ændrer det givne billede. Vi ved jo endnu kun i meget begrænset omfang, hvad de personer, som i særlig grad er bundet af tavshedspligt eller politiske hensyn, sidder inde med af akter og oplysninger til belysning af den tyske besættelses aar i Danmark 1940—45. Der tænkes her især paa diplomater, ministerialembedsmænd, officerer og professionelle politikere. Den Parlamentariske Kommissions Betænkning giver vel i sine mange bind en lang række oplysninger om forhold i Danmark i de nævnte aar, men adskilligt lader den uoplyst, specielt hvor talen er om modstandsbevægelsen. Og det samme gælder den store litteratur om

forhold og begivenheder under besættelsen, samlede fremstillinger med flere medarbejdere og monografier af enkeltforfattere, som er fremkommet i aarene derefter.

Om hele denne litteratur kan det siges, at dens historiske kildeværdi først og fremmest afhænger af, i hvor stort et omfang den meddeler eller bygger paa med begivenhederne samtidige akter. Hvor talen er om beretninger, vil jo altid i større eller ringere grad forvanskingsfaktorer gøre sig gældende, bevidst eller ubevidst for forfatterne. Dr. H. peger med rette paa den polemiske tendens i mange af disse værker (s. 29).

Kildestof af denne art maa jo imidlertid enhver historiker, hvor akterne svigter, operere med. Men der er et andet «faremoment», som uden tvivl er større for «samtidshistorikeren» end for dem, som søger i tid fjernereliggende emner. En historiker kan vel aldrig helt fri sig for sine bindinger, bestemte ved psyke, milieu og oplevelser. Men graden af frigjorthed bliver ganske givet særligt begrænset, naar hans emne er, hvad han selv har oplevet som aktiv deltager eller emotionelt stærkt engageret samtidig. I mangt har ny politiske problemstillinger afløst besættelsestidens. Men følelserne fra den gang lever stadig deres liv i danske sind, og debatten om den aktive modstandskamps værdi er langt fra ført til ende. Allerede nu at se rent «historisk» paa den tid er næppe muligt.

Hertil kommer, at en historiker altid vil føle sig mindre fri ved drøftelse og vurdering af motiver, naar det drejer sig om endnu levende personers handlinger — undtagen i tilfælde, hvor saadanne personer bedømmes strengt af en udbredt opinion, hvortil historikeren mener at burde slutte sig.

Dr. H. viser en prisværdig stræben efter af ofte modstridende vidnesbyrd at udvinde den historiske sandhed. Om det altid er lykkedes ham i sin redegørelse at befri sig for de stærke følelsesbaand, som binder ham til den aktive danske modstandsbevægelse og dens synspunkter, er imidlertid et spørgsmaal. Men herom senere.

I sin bogs indledende afsnit «Opgave og Materiale» redegør dr. H. for det flittige arbejde, som han 1947—49, med støtte fra forskellige, udførte for at indsamle utrykte bidrag til den danske modstandsbevægelses historie, som i den trykte litteratur var højst ufuldkomment belyst (jvf. hans korte oversigtsartikel i Hist. Tidsskr. 11. rk. II (1949), s. 553—56). Til at begynde med var det især beretninger fra mere fremtrædende personer indenfor bevægelsen, han havde for øje; under arbejdets gang blev han opmærksom paa, at der i langt større omfang end ventet var be-

varet ogsaa privatarkiver, som indeholdt breve, telegrammer, instruxer, rapporter m. m. vedrørende modstandsarbejdet. Resultatet af indsamlingen er blevet i alt 27 arkiver og 78 beretninger.

En henvendelse til alle, som rundt i landet tog del i modstandsaktiviteten, laa over enkeltmands kræfter. H. har derfor indskrænket sit arbejde til at søge oplysninger om bevægelsens centrale grupper og først og fremmest om den danske sektion af »S.O.E.» (Special Operations Executive), den britiske faldskærmsorganisation, og de grupper og personligheder i Danmark, med hvilke den samvirkede.

Paa grundlag af det indsamlede kildestof, indenfor hvilket nuv. ambassaderaad Ebbe Muncks og ingeniør Arne Duus Hansens og, til belysning af stemninger blandt danske i London og forsoget paa at skabe et dansk frivilligkorps her, nuv. kaptajn Werner Michael Iversens arkiver er særligt givende, og med udnyttelse af den trykte litteratur har H. bygget sin fremstilling op. Kærnen i denne er skildringen af »S.O.E.«s danske sektions opstaaen og udvikling og dens arbejde i Danmark indtil 7. okt. 1943, da den daværende leder paa dansk grund Flemming B. Muus for en tid forlod landet, efter at begivenhederne i aug. s. a. og ministeriet Scavenius' tilbagetræden paa afgørende maade havde ændret vilkaarene for arbejdet. Som baggrund herfor er der redegjort for, hvorledes en dansk vilje til aktiv modstand mod tyskerne efterhaanden tog form i selve landet og vandt større udbredelse.

Fuldt dækkende er titelen ikke. Under Danmarks »Kontakt med England 1940—43« falder jo ogsaa de meddelelser om tyske militære forhold, som den danske generalstabs efterretningssektion allerede fra okt. 1940 lod tilgaa den britiske overkommando, det propagandamateriale, som fra britisk side nedkastedes i Danmark, og hele Christmas Møllers og andre danskes virksomhed gennem B.B.C., alt sammen noget, som H. nøjes med at strejfe. »S.O.E.«s indsats i den danske modstandskamp var dog saa betydningsfuld, at det maa anses for velbegrundet at samle en historisk fremstilling om denne indsats. Ogsaa i saa henseende er bogen imidlertid en torso, da den kun skildrer forberedelserne og begyndelserne og udskyder behandlingen af besættelsestidens sidste 17 maaneder, da sabotagen og nedkastelsen af sabotagemateriel antog et langt større omfang end før, og da tillige aktmaterialet flyder meget rigere, til et 2. bind. Indenfor de her antydede begrænsninger øger imidlertid dr. H.s afhandling paa en lang række vigtige punkter vor viden. Og naar der ovenfor er fremført betænkeligheder overfor muligheden af en i strengere

forstand videnskabelig behandling af et »samtidshistorisk« emne af politisk art, reduceres disse betænkeligheder stærkt m. h. t. det, som er bogens hovedemne. Man kan have sine stille tvivl om rigtigheden af War Office's paastand om, at der ikke i England er opbevaret aktmateriale fra »S.O.E.«s virksomhed (H.s bog s. 15). Uanset dette er dog det kildestof, H. har tilvejebragt; saa stort, at fremkomsten af eventuelle ny kilder næppe vil være i stand til at ændre hovedtrækkene i det tegnede billede. Og de »facts«, som er konstateret, vil blive staaende, selv om vurderingen af »S.O.E.«s indsats og af betydningen af den aktive modstand i Danmark hos senere historikere muligvis vil komme til at afvige fra H.s

Dr. H. har bestræbt sig for at gøre sin bog livfuld og anskuelig, og det er i det hele lykkedes ham. Af og til virker dog fremstillingen urolig og springende, og det kan undertiden knibe med overskueligheden. Forf. siger i slutningen af sit kap. 20, »Sabotagegrupper«: »De foregaaende sider vedrørende gruppedannelsen maa gerne forekomme baade forvirrede og forvirrende. Helst maa de efterlade et indtryk af uoverskuelighed« (s. 266). Det maa bestrides, at noget saadant nogen sinde kan blive en dyd i et historisk arbejde¹.

Tungere vejende er dog indvendinger af real eller metodisk natur.

I en kortfattet indledning, som H. kalder »delvis ræsonnerende« og ikke underbygger med kildehenvisninger, opridses han de indre og ydre forudsætninger for en aktiv modstandsbevægelses opstaaen i Danmark. Mange forhold bidrog 1941—42 til at øge det danske folks uvilje mod, hvad H. kalder »samarbejds-«, Erik Scavenius »forhandlingspolitiken«: tysk modgang i Rusland, U.S.A.s inddragelse i krigen, de forskellige ny tyske krav. I hovedtræk synes H.s fremstilling acceptabel, men vurderingen af udenrigsminister Scavenius og hans politik er uden

¹ Som eksempler — langt fra de eneste — paa sproglige og stilistiske mærkværdigheder i bogen kan anføres: »Det foreløbigt endelige maal var« osv. (s. 107) — »I London saa man med undren og begejstring, hvorledes han [Muus] i stigende grad infiltrerede i den hjemmegroede danske modstand . . .« (s. 211) — Der »opstod hurtigt divergerende meninger, hvor det drejede sig om at fastlægge *takten, rytmen og den taktiske holdning* i denne tilpasningspolitik« (s. 39) — »Lad tanken kure ned gennem landet og forville sig efter de tilfældige associationers lov ind i de grupper, den har mødt . . .« (s. 266) — Kildehenvisningerne og noterne til fremstillingen er givet bag i bogen, kapitel for kapitel. Arbejdet for læseren med at finde den note, han har brug for, lettes ham ikke ved den uhyre lille sats. Det havde været til stor hjælp for benyttede af bogen, hvis noterne til hver side var indledet med det paagældende sidetal, trykt med fed sats eller kursiv.

tvivl for ensidigt præget af modstandsbevægelsens absolute fordommelse af ham og hans gerninger. »Det var maaske smaa kort, Scavenius havde paa haanden, men de, der var, blev ikke udnyttet« (s. 40). »Hans ministertid kom til at betyde en fortsat kæde af nødvendige saavel som overflødige indrømmelser overfor de tyske myndigheder« (sst.). I hvilket omfang Scavenius gjorde de tyske myndigheder overflødige indrømmelser, lader sig næppe afgøre, for ogsaa det tyske, endnu for danske historikere utilgængelige kildemateriale er inddraget i forskningen. H. har utvivlsomt ret i, at Scavenius ved sin ringeagt for følelsesbetonede standpunkter blev en ensom mand i regerings- og rigsdagskredse og stærkt bidrog til at øge modstandsviljen i befolkningen. Men naar det siges, at »han red samarbejdspolitikens muligheder til døde« (s. 41), overses det, at de afgørende årsager til denne politiks sammenbrud jo dog var paa den ene side de tyske fordringer, paa den anden side den stigende modvilje mod forhandlingspolitiken overhovedet i store kredse af folket, næret baade af besættelsens stadig øgede psykiske pres, de tyske militære nederlag paa forskellige fronter, den britiske propaganda og den aktiviserede sabotage. Følgen blev reaktioner, der stillede den danske regering overfor tyske krav, som ogsaa efter Scavenius' mening maatte medføre et brud. Rigtigere end den citerede passus er H.s umiddelbart før udtalte opfattelse, at »modstandsbevægelsen slog spillet over ende for ham og tyskerne«. Og H. skylder beviset for, at en af partier og folkestemninger mere afhængig udenrigsminister vilde kunne have udsat bruddet saa længe, som det muliggjordes ved Scavenius-politiken. Til at fælde den endelige dom over denne politik og over Scavenius' syn paa følelses- og forstandshensyn, paa sabotagens betydning og paa, hvilke faktorer der vilde bestemme vestmagternes holdning overfor Danmark efter deres sejr, dertil er tiden næppe endnu inde. Det samme gælder den fuldt objektive dom over modstandsbevægelsen og dens resultater.

Fastere er bedømmelsesgrundlaget, naar det spørgsmaal stilles, om H. over alt i de mere centrale afsnit af sin afhandling har udnyttet kilderne videnskabeligt forsvarligt.

Jeg har sat spørgsmaalstegn ved adskillige punkter. Her skal kun enkelte fremdrages.

H. har i sit kap. 2 »Blandt danske i London« adskilligt om senere kaptajn Werner Michael Iversen og hans virksomhed i England frem til dannelsen af »Det danske Raad« i London 30. sept. 1940.

Det nævnes (s. 53), at Iversen i slutningen af 1939 kom til

England efter i 20 aar at have været plantagebestyrer i Malakka. Her burde være meddelt det til forstaaelse af hans aktivitet ikke uvigtige træk, at han havde en militær fortid, idet han 1915—19 gjorde tjeneste i den danske hær, fra 1916 som løjtnant, og at han i jan. 1940 søgte genoptagelse i denne hær¹.

H. udtaler (s. 54), at Iversens virken »ikke i første række [var] rettet mod det sekundære maal personligt at opnaa en placering i de aktives rækker. Først og fremmest gik hans bestræbelser ud paa at vinde danske kredse i England for en tydelig dansk stillingtagen, demonstreret i første række gennem danske frivilliges krigsdeltagelse paa engelsk side«. Det er muligt, at Iversens inderste ønske er gaaet i denne retning. Men han beklager i et udkast fra juni 1940 (cit. af H. s. 57), at »existing particular circumstances« — dvs. i første linie den kendsgerning, at den danske Londongesandt grev Reventlow valgte fortsat efter 9. april 1940 at tjene den danske konge og hans regering — berøvede de danske i Storbritannien »the means to help in defensive and military activities«, altsaa som særligt dansk korps. Og andre akter i Iversens arkiv viser, at han kort efter 9. april søgte ansættelse i det danske gesandtskab, derpaa, da det ikke lykkedes, gentagne gange i den britiske hær, helst som officer. Her afvistest han med den begrundelse, at han var for gammel. Endelig tilbød han 18. juli 1940 »Royal Institute of International Affairs« sin tjeneste, men fik det svar af institutets leder Arnold Toynbee, at det kun antog britiske undersaatter².

Havde Iversen faaet ja paa en af disse henvendelser, er det svært at se, hvorledes det vilde have været muligt for ham aktivt at virke for at skabe en dansk frivilligbevægelse. Denne virken fra hans side kom først senere.

26. juli 1940 afholdtes et af H. skildret privat indkaldt møde i den danske klub i London (s. 58—59). Et referat udarbejdedes af den unge dansker Olaf Poulsen, som var knyttet til den danske afdeling af »Patriotic School«, der foretog politimæssig undersøgelse af ankomne udlændinge. I følge referatet blev der fremsat forslag om dannelsen af »a Danish Legion of free and voluntary Danes«. Poulsen giver en liste over dem, som talte »pro« og »contra«. 1. taler »pro« var K. Bechgaard, som »talks in bad danish, prefers english«. Først nogle sider længere fremme oplyser H., at Bechgaard var sekretær hos det engelske underhusmedlem Mr. Strauss (s. 65). 2. taler »pro« var Iversen, som blev »very much applauded« og endnu to gange besteg talerstolen.

¹ Iversens beretning 1948 i hans arkiv i R.A.

² Forskellige aktstykker i Iversens arkiv, læg 1.

H. betoner, at det ikke fremgaar af referatet, hvem der var forslagstiller, men mener, at der heller ikke er grund til at lede efter en saadan. »Her som i Danmark møder vi gang paa gang det spontane som det karakteristiske i udviklingen».

Han overser her helt, at mødet havde en forhistorie, som belyses af aktstykker i Iversens arkiv.

Toynbee's ovennævnte afslag paa Iversens henvendelse er dateret Oxford 20. juli 1940. Da den engelske postgang paa dette tidspunkt var normal, er brevet efter al sandsynlighed kommet Iversen i hænde d. 21¹. Netop 21. juli slog Iversen i hvert fald ind paa en helt ny handlingslinie, hvorom H. ikke oplyser det mindste. Han udarbejdede denne dag bl. a. et opraab »Til Danske i det engelske Imperium«. Det maner til at aftvætte skammen af 9. april og danne et dansk korps, som side om side med andre kunde kæmpe for »Individets og Nationernes Frihed«. Under samme dato er i Iversens arkiv bevaret hans udkast »Steps to be taken for the formation of a Danish military force«. Han haaber paa, at der kan hverves mindst 500 mand; de ældre danske skulde yde pengebidrag. Korpset burde staa under en britisk officer, men næstkommanderende skulde være en dansk officer, medlem af et valgt »Board of Management« med en af de prominente London-danske som præsident. Her har vi planen baade om en dansk legion og et dansk raad².

Paa sidstnævnte udkast har Iversen skrevet »Copy givet til O. Poulsen, Devonshire Club«, (med blyant:) »21/7 1940«. Andendagen derefter, 23. juli, skrev Olaf Poulsen fra London til Iversen og takkede for brev. Han kunde desværre, da han var bortrejst til torsdag, ikke efter Iversens ønske mødes med ham i London. Men »jeg har faaet folk til at tale til højre og venstre, og i Dag gik det pludseligt op for nogle Herrer, en Herr Robert Jørgensen i Spidsen, at der skulde gøres noget«. Man havde bestemt at danne »en dansk Committee, som vil samle Danskere som vil sætte sig paa Britisk Side og gøre hvad er i deres Magt at gøre for at hjælpe med til at vinde Krigen. Altsaa et stort Hop fremad«. »Paa Fredag 26 ds. mødes vi i Den Danske Klub Kl. 2 p.m.« Poulsen vilde prøve at blive sekretær. Han bad Iversen mødes med ham fredag morgen før mødet »for at tilrettelægge [sic] Sagerne imellem os«³.

¹ Iversen boede midt i Sussex, ved stationsbyen Burgess Hills c. 60 km. fra London; den passeres af banen London—Brighton. Kaptajn Iversen har paa forespørgsel meddelt mig, at han vistnok modtog Toynbee's svar 21. juli.

² De nævnte udkast findes i Iversens arkiv, læg 17.

³ Poulsen til Iversen, Devonshire Club 23/7 1940, Iversens arkiv, læg 45.

Der eksisterede da før mødet d. 26. en plan, en aftale mellem Iversen og Poulsen. Og Iversen havde udarbejdet et udkast til dannelsen af et dansk frikorps og en dansk organisation samt et opdraab til danske. Af det første havde han givet Poulsen kopi, og Poulsen havde agiteret for aktiv dansk krigsdeltagelse. Kan man stole paa Iversens med blæk tilføjede datering »Sussex, 25de Juli 1940« — og der er næppe grund til andet — medbragte han desuden til mødet i klubben et maskinskrevet »Forslag fremsat af den midlertidige danske Komité, konstitueret til Undersøgelse af Mulighederne for Dannelse af en Dansk Frivillig Organisation til Hjælp for det Britiske Imperium i dets Kamp for Individets og Nationernes Frihed¹. — Tanken om en dansk frivilliglegion opstod altsaa ingenlunde »spontant« paa mødet, som H. vil. Han har ikke udnyttet det righoldige Iversenarkiv saa grundigt, som det fortjener.

Hvorfor talte paa mødet 26. juli Iversen først som nr. 2 »pro«, efter den angliserede Bechgaard, M.P.-sekretæren? Er det for dristigt at slutte, at Bechgaard er blevet opfordret til at indlede, fordi han havde særlige engelske forbindelser, altsaa repræsenterede Englands stemme? 10. aug. møder vi atter trekløveret Iversen-Poulsen-Bechgaard samlet. Bechgaard udspørges ved denne lejlighed af Iversen om den engelske regerings nærmere ønsker m. h. t. dansk aktivitet. H. nævner denne sammenkomst (s. 65), men ikke, at Iversen 5 dage før, 5. aug., i den undersøgelseskommité, som var nedsat paa mødet d. 26. med ham som medlem, oplæste et forslag af Bechgaard om organisation af et dansk og anglo-dansk »Grand Council« og dannelsen af »a force«².

Der kunde fremføres ikke faa andre vidnesbyrd om, at H.s evne til kildekritisk dybdeboring har svigtet. Lad mig nøjes med endnu et par eksempler.

Det er urigtigt, naar der (s. 64—65) postuleres »en betydningsfuld forskydning« i Iversens standpunkt fra juni til august, som skal være fremkaldt ved, at han i aug. kommer i forbindelse med Sir Charles Hambro, den daværende leder af »S.O.E.«s vest-europæiske sektion, og med lederen af den skandinaviske undersektion, commander Stagg. Der er tale ikke om en »forskydning«, men om et omslag, der, som vist, kan dateres til 21. juli. Fra da af er Iversen uden vaklen militæraktivist om en hals. 26. aug. traadte han ud af 26. juli-komiteen, hvis andre medlemmer efterhaanden under paavirkning af gesandtskabet og de ældre fremstaaende Anglo-Danes var blevet pacifister. 28. sept. gjorde han alvor af sin plan af 21. juli ved paa egen haand at udsende et

¹ Iversens arkiv, læg 2.

² Iversens arkiv, læg 2.

opraab til »Danske Mænd og Kvinder i Storbritannien«, henvendt ogsaa til det britiske udenrigsministerium. To dage før havde han vist det til grev Reventlow. H. benytter her som kilde Iversens beretning af 1948, der fortæller, at ministeren »i og for sig ikke havde noget imod« det, »naar kun en saadan Udsendelse ikke vilde skabe Uenighed mellem de Danske ...« H. forbigaar en samtidig kilde, nemlig et brev fra Iversen til direktor S. A. Dohm af 28. sept. 1940, efter hvilken grevens reaktion var betydeligt kraftigere. Han var »ikke særlig glad« derover og »syntes, at det var en Skam, hvis et saadant utaalmødt Skridt fra min Side skulde skabe offentlig Uenighed imellem Danske og netop paa et Tidspunkt, hvor de danske hjemme holder saa stærkt sammen«¹.

Baade Iversen i sin 1948-beretning og hans fætter Hartvig Frisch i bogen »Danmark besat og befriet« (I, 1945, 368) hævder, at den iversenske aktion førte til, at hans mindre aktivistiske tidligere kollegaer i undersøgelseskomiteen fik dannet »Det danske Raad« (konstitueret 30. sept. 1940). H. finder ikke dette usandsynligt, men mener dog, at »sammenfaldet [i tid] kan have været helt tilfældigt« (s. 68). Ogsaa her giver en samtidig kilde oplysninger, som H. ikke udnytter. Dohm bebrejdede i brev af 4. okt. til Iversen meget skarpt denne hans handlemaade som »most unfortunate«. »I sincerely trust that in this case Denmark will reap the benefit of this week's episode. You already had my assurance that I would recommend you as member of the Council and this would have materialized had not your letter been circulated in the meantime«². Altsaa: raadet var planlagt før udsendelsen af Iversens opdraab, men det er tydeligt, at dette har fremskyndet dannelsen — med udelukkelse af Iversen.

»Det lader sig«, udtaler H., »paa grundlag af det eksisterende kildemateriale ikke fastslaa, om oprettelsen af den danske sektion af »S.O.E.« kun var den rent rutinemæssige udbygning af en organisation, der maatte tage alle muligheder i betragtning, eller om den i nævneværdigt omfang har været paavirket af dansk initiativ og de tydelige udtryk for dansk vilje til handling, som vi har set komme til orde i London ...« (s. 72). Rigtigt er, at der ikke er fremdraget engelsk kildemateriale til belysning af dette spørgsmaal. Hvor vidt det existerer, er en sag for sig. Men det tør vel anses for utænkeligt, at ikke Stagg's og Hambro's kontakt med Iversen og hans ligesindede landsmænd og den meget aktivistiske stemning i danske sømandskredse i England har spillet en ikke uvæsentlig rolle ved oprettelsen af organisa-

¹ Iversen til Dohm 28/9 1940, Iversens arkiv, læg 36.

² Dohm til Iversen 4/10 1940, Iversens arkiv, læg 36.

tionens danske afdeling. En forudsætning herfor var jo da, at man vidste, at der var danske, som var villige til at lade sig bruge.

Det bør i denne forbindelse anføres — hvad H. har oversat — at tanken om sabotage i Danmark allerede er fremme i det forslag af K. Bechgaard, som Iversen 5. aug. oplæste i den danske undersøgelseskomité. Her siges bl. a.: »the chief demand is for persons willing to return to Denmark and to establish channels of communications» samt »judicious pro-ally propaganda, sabotage where not unduly risky and dangerous to civil populations»¹. Her er in nuce programmet for »S.O.E.»s danske sektion, der dannedes i okt. 1940 med den fra en sendelse til Island hjemvendte, indtil 9. april til den britiske legation i København knyttede lt.-kommander R. C. Hollingworth som leder. I et memorandum af 11. aug. om organisationen af et frivilligt dansk militærkorps optog Iversen tanken om gennem B.B.C. at opfordre danske i hjemlandet »to commence resistance, sabotage shortly» (H. s. 63). I okt. var man endelig naaet saa vidt, at Hambro paa besøg i Stockholm udviklede ønskeligheden af organiseret sabotage i Danmark for Ebbe Munck (s. 76).

Om H.s udførlige redegørelse for »S.O.E.»s virksomhed i forbindelse med Danmark skal der senere gøres nogle bemærkninger. Forinden har jeg dog endnu nogle anker af kildekritisk art at fremføre.

Lad os gaa frem til 1943. Flemming B. Muus var i marts kommet som faldskærmsmand til Danmark for her at lede »S.O.E.»-arbejdet. Takket være hans evne til at sætte fart i tingene og det mere omfattende sprængstofmateriel, som man nu fra engelsk side var i stand til at sende, takket være ogsaa en betydelig væxt i den danske modstandsbevægelse kunde i sommeren 1943 sabotagen stærkt intensiveres.

H. fremhæver med rette, at Muus' hovedformaal var at sprænge »samarbejdspolitikken» (s. 272). Men han kritiserer samtidig Muus' skildring i hans bog »Ingen tænder et Lys» (1950) af begivenhederne i aug. 1943 som »direkte urigtig». Det var ikke, som Muus skriver, den stærke »Bølge af Sabotage» i aug., kulminerende i sprængningen af »Forum» 24. aug. og de store jyske jernbanesabotager 25.—26. aug., som førte til de uantagelige tyske krav, bl. a. om dødsstraf for al sabotagevirksomhed, og dermed til ministeriet Scavenius' tilbagetræden 29. aug. »Den tyske afgørelse var da allerede faldet efter den voldsomme strejkebevægelse, der i august gik over landet med udgangspunkt i Esbjerg

¹ Se ovenfor s. 557.

og Odense» (s. 273). Den 24. blev dr. Best kaldt til Berlin, hvor han modtog de drastiske tyske krav.

Senere skriver H. imidlertid, efter at have citeret Ebbe Muncks dagbog fra slutningen af aug. 1943: »Det er muligt [staar der i dagbogen], at det er ved at løbe lidt ud af Kontrol, og det er givet, at Jam [Muus], der forsøger at puste til Ilden, maa holde igen. Det er ikke ham, der kan bestemme Tidspunktet til at brænde Fyrværkeriet af.« Det er givet, at Muus ikke havde kompetence til at bestemme tidspunktet. Det er et åbent spørgsmaal, om det ikke paa trods heraf blev »S.O.E.«, der kom til at bestemme det (s. 273).

Meningen hermed maa jo være, at det dog var den intensiverede sabotage, der var primus motor i hændelsesforløbet. Her til svarer H.s ord om den kraftige sabotagevirksomhed i Aalborg, Esbjerg og Odense i sommeren 1943, »direkte affødt af leveringer af engelsk materiel; her har »S.O.E.«s virksomhed været aldeles afgørende for udviklingen» (s. 268). Det kan tilføjes, at »Odensegruppen«s beretning betoner, at det var tyskernes vægring ved fra værftet at fjerne den bombesprængte minestryger »Linz«, som førte til arbejderuroligheder paa værftet. Uroen bredte sig i videre kredse og var »stærkt medvirkende til de store Strejker og Uroligheder i August Maaned«¹. Hvad Esbjergstrejkerne angaar, var de — for at citere Scavenius — »Reaktion paa et tysk Udgangsforbud foranlediget ved omfattende Sabotager paa Havnen og i Byen«². Af betydning i denne forbindelse er det, at Børge Houmann meddeler, at han og hans organisation BOPA i baade Odense, Esbjerg, Aalborg og Aarhus havde bragt Muus' folk i forbindelse med de lokale kommunistiske grupper, og at han hver tirsdag med Muus drøftede de »politiske« retningslinier for modstandsarbejdet og de aktioner, som skulde gennemføres (cit. H. s. 264). Hvor omfattende augustsabotagerne var i sammenligning med tidligere sabotager i Odense, Aarhus og Aalborg, og hvor stor en rolle engelsk sprængstof herved spillede, fremgaar af H.s tal og diagram s. 269—70³.

Baade i Esbjerg og Odense, udgangspunkterne for strejkebevægelserne, har sabotagen væsentlig bidraget til at fremkalde disse og andre uroligheder. Kærnen i Muus' skildring er altsaa

¹ Major Peter Carlsens, bestyrer Aage Mathiesens og landsretssagfører J. Ruds beretning, R.A.; jvf. P. Carlsens beretning, sst.

² Erik Scavenius: Forhandlingspolitiken under Besættelsen, 1948, 179.

³ S. 269 er »April« og »Marts« ombyttet af sætteren. — I København viser sabotagen stærk stigning allerede i juli, samtidig med at engelsk sprængstofanvendelse afgørende øges.

ikke urigtig, selvom »Forum«-sprængningen 24. aug. og den store jyske jernbanesabotage natten mellem 25. og 26. aug. falder efter, at Best var kaldt til Berlin. Allerede fra beg. af aug. forlangtes fra tysk side strenge forholdsregler mod sabotagen¹. Da Best først 27. aug. vendte tilbage fra Berlin, foreligger i øvrigt den mulighed, at sabotagerne 24.—26. aug. har medvirket til at skærpe de tyske krav for sabotageundertrykkelsens vedkommende. Kun tysk materiale kan her oplyse sagforholdet.

Det anførte viser, hvor usikker og vaklende H.s stillingtagen til kildevidnesbyrdene kan være. Det samme er tilfældet med hans behandling af Muus' forsøg paa at faa føling med ledende danske politikere. I følge Muus' bog fra 1950 var det hans ven Herman Dedichen, som drev ham frem i denne retning, mens Dedichen hævder, at Muus allerede i maj eller juni 1943 »udtrykte et stærkt ønske om at lære visse politikere at kende og var yderst taknemlig, da jeg første gang bød ham sammen med Buhl og Hedtoft. Senere ogsaa med O. B. Kraft, Axel Møller og Poul Sørensen«². H. anser det for »rimeligst at antage, at det var Dedichen, der var tankens fader« (s. 278), mener altsaa her at burde følge Muus. Hans argumenter er, at Dedichen som baade radikal og modstandstilhænger maatte ønske, at kløften mellem politikerne og modstandsfolkene ikke uddybedes yderligere, og at det var ham, der havde den personlige forbindelse i begge lejre. Det sidste argument er naturligvis uden betydning for spørgsmaalet om, hvem initiativtageren var. Og H. glemmer helt i denne forbindelse, hvad han anfører paa næste side (s. 279), at Spink, næstkommanderende i »S.O.E.«s danske London-afdeling, før Muus' afrejse til Danmark raadede ham til at opsøge Hedtoft og gennem ham skaffe sig kontakt med det socialdemokratiske parti. Ligeledes, at Muus til Houmann fortalte, at han havde instrux om at skabe det snævrere mulige samarbejde med politikerne (s. 280), og at Mogens Fog mener, at det »smigrede ham [Muus] at have saa vidt spredte og saa indflydelsesrige forbindelser som muligt« (s. 280). I samme retning peger, at Muus efter at være nedkastet ved Hornum sø i marts 1943 rejste sporenstregs til København — imod sin chef Hollingworth's forslag om at holde sig under dække i Jylland.

Dedichen bør her staa til troende. Det er svært at se, hvilken

¹ Se bl. a. Scavenius: anf. værk, 176 ff., hvor ogsaa de vigtigste incitamentter til den stærkere sabotage og anden aktiv modstand nævnes (de allieredes invasion i Italien, den svensk-tyske overenskomst om permittenttrafikens ophør).

² Dedichens beretning, R.A., jvf. H. 277 f.

interesse han skulde have af at forvanske sagforholdet paa dette punkt.

Hvorledes tanken om dannelsen af »Danmarks Frihedsraad« efterhaanden tog form, er stadig et omstridt spørgsmaal. Det er vanskeligt, og jeg skal her kun røre ved et par enkeltheder.

H. meddeler uden nærmere kommentar, at det første forhandlingsmøde mellem Erling Foss, Mogens Fog og Frode Jakobsen om en koordination af de forskellige modstandsgrupper i følge Fog fandt sted 5. juni 1943, i følge Foss først i august samme aar (s. 281; s. 319, n. 28). Fogs datering maa være urigtig, hvis Foss har ret i sin senere beretning om, at han først opsøgte og kom i nærmere berøring med Jakobsen strax efter en samtale med Hedtoft (hvem han overrakte et brev fra Bevan, som opfordrede Hedtoft til at søge kontakt med England). Foss daterer denne samtale til midten af juni 1943, og denne datering stadfæstes af hans rapport til London af 17. juni 1943¹. Dette samtidige kildevidnesbyrd har H. overset.

Paa det møde af de tre mænd, som Fog henlægger til 5. juni, oplyste Jakobsen — skriver Fog — bl. a., at en kærne i hans organisation »Ringene« var »rede til illegal virksomhed«. Herom — som om koordinationsplanerne — foreligger i de samtidige kilder den første meddelelse i et brev fra Foss til Christmas-Møller af 30. juli 1943. »De af dig startede S-kredse«, hedder det her, »er ved at danne en indvendig aktiv Kerne«. Foss tilføjer i brevet, at det er et stort spørgsmaal, hvor »stærkt et saadant Samarbejde i Form af et fælles Raad skal knyttes ... Jeg er ikke sikker paa, at vore Venner finder noget saadant tilraadeligt under Hensyn til, at alt paa denne Maade kan fanges under een Hat²«.

Det er bemærkelsesværdigt, at Foss først saa sent som 30. juli finder anledning til at give sin ven i London oplysninger om disse vigtige forhandlinger. Tydeligt er det, at de endnu paa dette tidspunkt befinder sig paa et mere forberedende stadium. Det falder dog samtidigt svært at forene hans meddelelse om, at han kort efter midten af juni med Frode Jakobsen aftalte, at de skulde mødes hos Fog, med hans datering af denne første sammenkomst mellem de tre mænd saa sent som til august. Baade han og Fog lader dette møde blive efterfulgt af et andet hos Jakobsen, hvor ogsaa Aage Schoch var til stede. Fog sætter dette 2. møde til »vistnok i juni«. Han skriver, at han da havde tilsagn om, at

¹ Erling Foss: *Fra passiv til aktiv Modstand*, 1946, 266 f., 190.

² M. Fog: »Til Foss efter befrielsen«, M. Fogs arkiv, R.A.; Foss: *anf. værk*, 203.

kommunisterne vilde være med; i følge Foss enedes man om »at lave en Sammenslutning«, hvori ogsaa repræsentanter for »Dansk Samling« og det kommunistiske parti skulde optages¹. Staar det i forbindelse med disse forhandlinger, at det kommunistiske partis centralkomité i juni 1943 fremsatte en opfordring til at »træde i Forhandlinger om fælles Optræden« med alle partier og organisationer til øget indsats for landets befrielse og mod alle hjemlige nazister og landsforrædere²? Denne skrivelse nævnes hverken af Fog eller Foss, hvis efter befrielsen nedskrevne beretninger er vore hovedkilder til de siden foråret 1943 førte koordinationsforhandlinger³.

Det samme er tilfældet med det »Danske Fællesraad«, som oprettedes paa initiativ af dav. overbetjent Roland Olsen, redaktør Kaj Holbech o. a.

H. citerer i sin bog (s. 281—82) en af stifterne, grosserer Werner Gybergs maskinskrevne beretning, hvorefter det stiftende møde fandt sted 15. juli 1943. Derpaa refererer han Roland Olsens udførlige beretning, der lader planen til oprettelsen opstaa allerede i maj og det konstituerende møde blive afholdt 5. juni. Hvilken af de nævnte datoer der er den rigtige, tager han ikke stilling til. Det fremgaar imidlertid af mødets resolution, som han gengiver in extenso (s. 282), at den affattedes »Grundlovsdagen den 5. Juni«⁴.

H. omtaler ikke, at Roland Olsen — hvis beretning er præget af den trænede politirapportørs sans for nøjagtighed — siger, at professor Ole Chievitz baade før og efter 5. juni havde kendskab til og bifaldt Rolandkredsens samlingsplaner. Gennem Chievitz gaar der imidlertid forbindelseslinier fra denne kreds til Fog, i øvrigt ogsaa gennem Muus, som efter Roland Olsen senest 1. juni var underrettet om kredsens planer. Muus nævner ikke disse, men fortæller, at han gentagne gange gennem Chievitz havde hørt fra Frode Jakobsen, der havde »Ideer om en fælles Ledelse«; nogen tidsbestemmelse giver han ikke⁵.

¹ Fogs beretning i R.A.; Foss: anf. værk, 266—69.

² Frit Danmarks Hvidbog II, 180.

³ Fogs ovenn. beretning; hans skildring i »Danmark under Besættelsen«, red. af Vilh. la Cour, II, 1946, 683—720; Erling Foss: anf. værk, 260 ff. og hans for tiden før 16/9 1943 meget summariske beretning i »Danmarks Frihedskamp«, red. af Ebbe Munck og Børge Outze, I, 1948, 529 ff.

⁴ Ejendommeligt nok nævner H. ikke, at Gyberg har ændret sin fremstilling paa dette punkt og m. h. t. ikke-tilstedeværelsen af nogle af ham nævnte mødedeltagere efter at have faaet kendskab til Olsens beretning. — Jeg henviser til de to beretninger i R.A.

⁵ Fl. Muus: Ingen tænder et Lys, 121.

Holder vi os alene til de samtidige kilder, ligger dannelsen af »Det danske Fællesraad« for nogen som helst meddelelse om koordinationsplaner fra andet hold. Dets oprettelse blev 25. juli proklameret i B.B.C.; 30. juli gengav det danske ugeblad i London »Frit Danmark« dets resolution og indeholdt en artikel, som priste dets initiativ. Men allerede i beg. af juni var det — hvis formaal i følge resolutionen var at »modarbejde alle udanske tendenser i landet«, at »forblive en helhed efter krigen« og paa politisk grundlag at fremme den nationale følelse samt at kræve dem, der havde modarbejdet danske interesser, til ansvar — kendt af mange af modstandsbevægelsens folk. Roland Olsen skriver, at Chievitz »omtalte overhovedet ikke, at en saadan Idé ogsaa var fremkommet andre Steder, hvad den sikkert heller ikke var paa dette Tidspunkt«¹.

Skæbnen har villet, at ingen samtidige kilder modbeviser rigtigheden af Roland Olsens formodning, ene med undtagelse af det ovennævnte kommunistiske opraab af juni 1943, der dog efter al sandsynlighed er affattet efter 5. juni. Vi har kun beretternes et par aar efter paa grundlag af erindring nedskrevne ord for, at Frode Jakobsen — i følge Fogs omtale af hans i øvrigt ikke tilgængelige skildring — allerede i april 1943 omgikkes med planer om en »befrielseskomité«, at Fog og hans venner i »Frit Danmark« før valget i marts 1943 havde tanker om en fællesorganisation for den illegale presse og efter valget, i maj, søgte kontakt med »Ringene«, at Fog 5. juni havde det første af sine møder med Jakobsen og Foss (en datering, der, som før vist, synes dubious), at Foss en gang i foråret samme aar søgte forbindelse med Fog og talte om skabelsen af »en urocentral med en generalstab«, at de i maj enedes om, at de maatte have en socialdemokrat med i arbejdet, at Foss efter Hedtofts afvisning søgte Jakobsen kort efter 15. juni, og at dermed de forhandlinger kom i gang, der omsider efter mange betænkeligheder førte til den endelige stiftelse af »Danmarks Frihedsraad« 16. sept. 1943, paa et tidspunkt, da 29. aug.-begivenhederne stærkt manede til samling. Paa nogle punkter støtter de to mænds, Fog's og Foss', beretninger hinanden, paa andre divergerer de mere eller mindre.

H. mener, at tanken om en samling i foråret og sommeren 1943 »laa saa at sige i luften« og peger som et vidnesbyrd herom paa Rolandkredsens »ret parallelle planer« (s. 281). Denne opfattelse er vel ikke urigtig, men H. ser her, som i sin skildring af begivenhederne blandt de danske i London i juli 1940, for meget

¹ Rol. Olsens beretning, R.A.

bort fra den paavirkning, som fandt sted fra mand til mand, fra kreds til kreds. »Det danske Fællesraad« af 5. juni 1943 talte vel ingen af modstandsbevægelsens ledende kræfter blandt sine medlemmer. Det kom heller ikke til at øve en aktiv indsats, bl. a. fordi en del af medlemmerne efter 29. aug. flygtede til Sverige. Men det var det første forsøg paa en centralorganisation af modstandsfolk, og det maa have givet bevægelsens »store« noget at tænke over.

I sit indledende afsnit »Opgave og Materiale« fremhæver H. med rette betydningen af at prøve den ene beretning paa den anden og frem for alt at prøve beretningerne paa de samtidige kilder, dokumenterne, hvor det er muligt. Det er i det foregaaende vist, at han ikke saa helt sjældent har forsømt en saadan prøve¹. Kildekritik i strengeste forstand er ikke hans hovedstyrke. Han besidder imidlertid en god portion »common sense«. Og denne slaar i det store og hele til i hans udførlige og grundige redegørelse for »S.O.E.«s virksomhed i Danmark, i samspil med kaptajn Iversens rekruteringskontor i London, de britiske træningslejre, Ebbe Muncks og andres informationscentraler i Stockholm og Göteborg og med danske modstandskredse. Den gør det, fordi det samtidige kildestof — hvad der frem for alt er hans ære — her er samlet og udnyttet i saa rigt et omfang.

Heller ikke for disse afsnits vedkommende staar jeg dog uden kritiske detailindvendinger. En af de væsentligste mangler kan ganske vist ikke bebrejdes forf., nemlig den, at han ikke er i stand til at belyse de anskuelser, som næredes af efterretningsofficererne i den danske hær, som ved deres regelmæssige meddelelser gjorde England saa store tjenester, anderledes end paa anden haand, ikke ved direkte vidnesbyrd af gruppens ledende officerer, som stadig er bundet af tavshedspligt. Disse officerer, de saakaldte »prinsefolk«, stillede sig skeptisk overfor betimeligheden af sabotagevirksomheden. I marts 1943 hævdede dav. oberstløjtnant E. Nordentoft — efter Ebbe Muncks dagbog — under et besøg i Stockholm overfor »S.O.E.«s forbindelsesofficer dér R. Turnbull, at »det gælder om at være intakte til Dagen« — dvs. til den dag, tyskerne brød sammen — og at »alt er underordnet i denne For-

¹ Et problem for sig skaber det forhold, at 56 af de beretninger fra modstandsfolk, H. har fremskaffet, er nedskrevet af ham selv paa grundlag af samtaler med og spørgsmaal, stillede de paagældende, og at de 22 af forfatterne selv nedskrevne »normalt« er blevet til efter samtaler og spørgsmaal (s. 22). Han betoner, at han, saa vidt muligt, har søgt »at undgaa enhver form for suggestive spørgsmaal« (s. 23). Det er mit indtryk, at der i saa henseende ikke kan gøres ham væsentlige bebrejdelser.

bindelse» (s. 191). Et vist samarbejde med Muus etableredes senere, men Muus betoner dog i sin bog »Ingen tænder et Lys«, at der stadig var en afgørende divergens i synspunkterne, og han udtrykte i et brev til Turnbull af 16. sept. 1943 stor bitterhed over, at efterretningsofficererne var taget til Sverige uden at efterlade ham »a word of information« (jvf. H. s. 224—28).

Det mest afgørende spørgsmål, som H.s bog rejser hos læseren, er det: Hvilke synspunkter var de rigtige, de af efterretningssektionen fremsatte — som indtil foråret 1943 faldt sammen med den britiske regerings og den britiske hærledelses — eller »S.O.E.«s? Var det i Danmarks og var det i Englands interesse, set paa langt sigt, at den danske regering 29. aug. 1943 maatte ophøre at fungere, at den danske hær og resterne af den danske flaaede afvæbnedes, og at tyskerne fratog det danske politi behandlingen af sabotage-, spionage- og »Zersetzungs«-sager — 20 maaneder før det tyske sammenbrud indtraadte?

Hvis det havde drejet sig om begivenheder, der ligger saa langt tilbage, at et historisk perspektiv kan anlægges, vilde besvarelsen af dette spørgsmål eller en diskussion af, hvad der lader sig fremføre for og imod, staa som en uafviselig pligt for historikeren. H. nøjes med at citere Frode Jakobsens ord i brev til Christmas Møller om 29. august: »Det var en god Søndag« (s. 276).

H. er i det hele taget i sin bog — hvad der til dels, men ogsaa kun til dels, hænger sammen med, at dens emne er »samtids-historisk« — mere indsamleren og fortælleren, end han er problem-stilleren og problemløseren.

Sidste ord i sagen er i bogen i mange henseender ikke. Men den er alle indvendinger tiltrods et fortjenstfuldt arbejde. Med uendelig flid og møje har dens forfatter samlet et vældigt materiale sammen, som for en stor del uden ham ikke vilde være blevet bevaret. Og af tusinder af kildesteder har han skabt en levende skildring af personlige og politiske kontakter, af træningsarbejdet i England, af faldskærmsnedkastninger og modtagelser af mand-skab og materiel, af fejlgreb, uheld og ulykker, af fremgang i organisation og aktivisering af sabotagearbejdet, af de forskellige modstandsgrupper og deres sluttelige samling under »Friheds-raadet«s ledelse, af de mange personligheder, som har ydet en indsats — større eller mindre — i det vovsomme spil om Danmarks skæbne og placering i den store verdenskamp.

Bogen vil, naar den er suppleret med det stærkt tiltrængte afsluttende bind, danne udgangspunkt og grundlag for alle senere studier over Englands indgriben i og støtte til den danske modstandsbevægelse.

C. O. Bøggild-Andersen.

Jørgen Hæstrups afhandling, for hvilken han i 1954 erhvervede doktorgraden ved Aarhus universitet, er i flere henseender et samtidshistorisk pionerarbejde. Dens emne er forbindelsen mellem den danske modstandsbevægelse og den engelske regeringsorganisation »S.O.E.« (Special Operations Executive eller Subversive Operations Executive), der oprettedes med det formål at opbygge og støtte aktiv modstand i de af aksemagterne besatte lande. Hæstrup har begrænset sin undersøgelse af denne betydningsfulde side af den danske modstandsbevægelses historie til tiden fra april 1940 til 29. august 1943, da regeringen Scavenius ophører at fungere og »Danmarks Frihedsraad« oprettes.

Det er et vanskeligt emne, Jørgen Hæstrup har givet sig i kast med. Det er i ordets strengeste betydning samtidshistoriske problemer, han tager op til behandling. De er stadig omstridte spørgsmål i den politiske debat og tyngt af den mytedannelsens skal, som altid vil afsætte sig om emotionelt præget politisk og historisk konfliktstof. Nogle historikere vil måske mene, at emnet endnu ikke egner sig for historisk behandling. Deri kan jeg ikke være enig. Det er en ikke uvæsentlig side af historikernes gerning at beskæftige sig med deres samtids nationale og internationale problemer, fremdrage materiale, som giver større viden om dem, gennem kritisk behandling af kilderne kaste skarpere lys over begivenhederne og deres baggrund samt påpege de samtidige begivenheders placering i den historiske kontinuitet. Ingen historisk fremstilling og vurdering er »endelig«. Det ligger i historieforskningens- og skrivningens væsen, og den, der opstiller fuldkommenhedens målsætning, skyder efter jetjagere med en forlader. Ingen samtidshistoriker vil i hvert tilfælde lade sig blænde og hæmme af sådanne forventninger, men hans forskning har ikke desto mindre en central placering i tidens debat, uden hans arbejde vil denne diskussion tendere i retning af at blive steril og dogmatisk, tabe bevistheden om sammenhæng og kontinuitet.

Ud fra forudsætninger som disse må samtidshistorikerens arbejde bedømmes. Jørgen Hæstrup har søgt at opfylde nogle af dem. Det er i visse tilfælde lykkedes ham, i andre slet ikke eller kun delvis, men hans arbejde og dets resulatter er til trods for mangler et værdifuldt og først og fremmest inspirerende bidrag til den anden verdenskrigs danske historie. Det vil forhåbentlig være indledningen til en voksende og frugtbar forskning.

Besættelsestiden og især modstandsbevægelsen frembyder med hensyn til kildematerialet specielle vanskeligheder for historikeren.

Den aflejring af regeringsakter og personlige notater, breve eller beretninger og deres bevarelse, som i normale tider er en naturlig proces, måtte man af indlysende grunde på forhånd frygte ikke var sket. Ret snart efter besættelsens ophør henledte flere historikere opmærksomheden på dette problem og nødvendigheden af at igangsætte en systematisk indsamling af det materiale, som var bevaret og især foranledige, at f. eks. deltagerne i modstandsbevægelsen i tide nedskrev beretninger. I den parlamentariske kommissions akter samledes et meget stort materiale til besættelsestidens historie og til trods for den kritik, som fra forskellige sider og med varierende udgangspunkter er rettet mod de parlamentariske kommissioners arbejde og resultater, vil det utvivlsomt vise sig, at der her uanset alle mangler og fejl, er samlet et for den historiske forskning værdifuldt materiale. I f. eks. Norge, Holland og Frankrig iværksattes straks efter 1945 en systematisk videnskabelig indsamling af materiale til belysning af besættelseshistorien. Et forsøg fra dansk side på at få indledt et lignende arbejde mislykkedes desværre, og i stedet for måtte opgaven tages op af enkeltpersoner; af indlysende grunde derfor i begrænset omfang og under vanskelige betingelser.

Dette arbejde er oprindelsen til Jørgen Hæstrups afhandling. Han, der selv havde været aktiv deltager i modstandsbevægelsen og derfor på godt og ondt har særlige forudsætninger for at blive dens historiker, gennemførte 1947—49 i samarbejde med rigsarkivet en systematisk indsamling af materiale til sit emne. Det viste sig, at der ikke fandtes engelske regeringsarkivalier, men derimod at forbløffende meget dansk primært stof var bevaret i form af telegrammer, breve og optegnelser. 27 arkiver har Hæstrup fået opsporet, hvoraf daværende redaktør Ebbe Muncks og ingeniør Duus Hansens synes de vigtigste. Behandlingen af disse og andre kilder rummede den særlige vanskelighed, at koderne, hvori mange af dem var skrevet, skulle dechifrerres, inden de var anvendelige. Dette vigtige arbejde, som antagelig yderst få kunne have gjort, lykkedes stort set for Hæstrup.

Endvidere har han systematisk henvendt sig til medlemmer af modstandsbevægelsen, som kunne give ham oplysninger om emnet, og bedt dem nedskrive beretninger. Af 100 henvendelser gav 78 resultat, og af disse har 22 selv udarbejdet deres beretning. Det ville for vurderingen af dette store materiale, som er deponeret i rigsarkivet, have været vigtigt at få oplyst, hvem disse 22 er. Med hensyn til resten af de indsamlede beretninger — 56 — har Jørgen Hæstrup ikke alene interviewet beretterne, men også selv skrevet beretningerne og bagefter fået dem anerkendt. Men selv ved udarbejdelsen af de 22 beretninger har Hæstrup været aktiv, idet de

ifølge hans egen redegørelse blev til »efter indgående samtaler om, hvad der ønskedes oplyst, eller således, at jeg var tilstede, mens beretningerne blev dikteret til sekretær og med mulighed for at gribe ind og f. eks. stille spørgsmaal».

Det er indlysende, at en sådan systematisk indsamling af kilder åbner nye og store arbejdsmuligheder for samtidshistorikeren, men rejser unægtelig også store kildekritiske problemer. Vi har her at gøre med en kildesamling, hvor den samme person både — i hvert tilfælde delvis — er beretteren og den arbejdende historiker. Hæstrup peger selv på problemer, der melder sig, når han f. eks. side 23 skriver, at: »interessen for en del samlede sig om, hvad jeg ... maatte anse for væsentlig», og videre: »Rent kildekritisk var det vel ikke uden betydning, at beretterne gennem forudgaaende samtaler var vidende om, at jeg sad inde med et betydeligt kendskab til de omhandlede problemer og i visse tilfælde kunne korrigere og dokumentere vitterlige fejlhuskninger, hvad der vel psykologisk kunne have den virkning, at beretterne mest muligt bestræbte sig paa at give saa præcise oplysninger som overhovedet muligt. Der er da ogsaa som helhed udmærket overensstemmelse fra beretning til beretning, hvor disse dækker hinanden«. Det er netop dette sidste forhold, som Jørgen Hæstrup anser for at være et tilfredsstillende resultat, der hos anmelderen fremkalder overvejelser om disse beretningers kildeværdi og karakter. Det forekommer mig, — og en gennemlæsning af disse beretninger har bestyrket min opfattelse — at Jørgen Hæstrups andel i deres ikke alene fysiske, men også åndelige fremkomst er større, end han har gjort sig klart. Har han ikke under sit arbejde og netop på grund af de forhold, som han selv nævner i ovenstående citat, rationaliseret og korigeret uoverensstemmelser, som han burde have ladet stå og under sin bearbejdelse kritisk analyseret? Har han ikke netop på grund af ovennævnte fremgangsmåde stillet de suggestive spørgsmål, som han har søgt at undgå? (side 23). Det ville væsentligt have øget dette arbejdes værdi for den samtidshistoriske forsknings teknik, hvis forfatteren havde konfronteret sig selv og læserne med alle de problemer, som hans materiale rejser, og som ovenfor er antydnet. Dette ville bl. a. også have ført til en dyberegående diskussion af, hvorledes tekniken ved indsamling af historisk materiale af denne karakter bør være. At Jørgen Hæstrup som pioner på dette område kan have gjort begynderfejl skal ikke bebrejdes ham, men en dyberegående diskussion af problemerne i hans bog ville have klaret begreberne og f. eks. rejst det spørgsmål, om steno-grafen eller båndoptageren ikke er historikerens uomgængelige redskab ved arbejde af denne karakter.

En diskussion af forfatterens kritiske behandling af sit materi-

ale opstår også ved en nærmere undersøgelse af den måde, hvorpå han har behandlet andre kilder. Side 110—111 omtales f. eks. den engelske reaktion på udleveringen af torpedobådene i januar 1941, og hvorledes Flemming Muus efter sin ankomst til Danmark fremfører den engelske kritik overfor orlogskaptajn Bahnsen. Hæstrup skriver: »Det fremgaar ikke, hvorvidt Muus havde noget mandat fra England til da påny at fremhæve den alvor, hvormed man i England saa paa denne sag ...«. Det fremgår jo netop af Muus' bog »Ingen tænder et Lys«, at han ikke havde et sådant mandat. Han indleder sin skildring af Bahnsensamtalerne med at skrive: »I denne Forbindelse kan det være paa sin Plads at berette om en Handling, der fik London til at meddele mig, at jeg havde begaaet en diplomatisk Brøler«. Muus beretter derefter om efterretningssektionens klage over hans »demarche« overfor Bahnsen til London, der svarede omgående, »at man havde meddelt mig en Reprimande. — Jeg modtog en Kopi af dette Brev«.

Dette er svagheder ved udenomsværkerne, men der er adskillige af dem i Hæstrups fremstilling. For blot at nævne et par stykker: Side 16 nævnes, hvorledes modstandskampens voksende omfang tvang lederne til at lade hånt om normale sikkerhedshensyn og foretage optegnelser. Der henvises i den forbindelse til Toldstrups bog »Uden Kamp ingen Sejr« side 221. Der står her intet om dette. I omtalen side 17 af forbindelsen mellem ingeniør Duus Hansen og løjtnant Thomas Sneum henvises til Den parlamentariske Kommissions beretning VII bd. 1 pag. 252. Der står her intet om dette forhold. Sagen omtales derimod i Duus Hansens beretning. Hæstrup anvender også flere gange sekundære kilder, hvor f. eks. den parlamentariske kommissions papirer er den primære.

Alvorligere er adskillige fejlfortolkninger af kilderne. I sin skildring af de engelske bestræbelser i 1941 for at få fart i den danske sektion af »S.O.E.«s arbejde fremfører Hæstrup som et motiv Churchills ønsker om at aktivisere den engelske hjælp til Rusland og skriver: »Det fremgaar af Churchills fremstilling af den anden verdenskrig, at han personligt følte et ikke ringe ubehag ved den utilstrækkelige hjælp, det i den øjeblikkelige situation var muligt at bringe. Søgelyset søgte horisonten rundt for at finde svage punkter i modstanderens panser, og det standsede ogsaa ved den hjælp, der kunne ventes fra de besatte landes befolkning.« Derefter anføres fra et Churchill-memorandum, dateret 18/12 1941, planer om landsættelse af engelsk-amerikanske hære i de besatte lande, således at disse ville revolttere. Læseren må få det indtryk, at det her drejer sig om øjeblikkelige planer. Herom er der i Churchills memorandum overhovedet ikke tale. Det er et dokument

i tre afsnit (se Churchill: *The Second World War* III pag. 574—586), som Churchill overrakte præsident Roosevelt under besøget i Washington i december 1941. De to første afsnit behandler de mulige operationer i 1942 og det tredje »erklærede som det endelige mål befrielsen af Europa ved landsætning, hvor det ansås for bedst, af store engelsk-amerikanske hære indenfor det tysk-erobrede område, og fastsatte året 1943 som tidspunktet for dette afgørende slag». Indenfor dette tredje dokument findes det af forfatteren anvendte citat, men det kan givetvis ikke anvendes som eksempel på engelsk indsats i december 1941, da det sigter på året 1943. Der er i Hæstrups bog andre lignende eksempler på fejlagtig anvendelse af kilderne eller hårdhændet fortolkning af dem. Bortset fra muligheden af forkert læsning og vurdering af dem, forekommer det mig, at de kan henføres til forfatterens gennemgående trang til at forcere sit emne, hvorfor han laver inflation på ord og kendsgerninger.

Den samme tendens til at overdramatisere og tillægge småting større betydning, end de har, træder frem i forfatterens anvendelse af stærke adjektiver. Hvor materialet ofte kun synes at kunne bære en spæd fløjttone, sættes fuldt orkester på. Hvor talen f. eks. vitterlig kun er om en eller højst to personers indsats, nævnes de som »kredse», og når det drejer sig om en gruppe, bliver det til »kredse» omkring gruppen o.s.v. Side 105 nævnes i note 30 de »voldsomme demonstrationer», som fandt sted efter underskrivelsen af antikominternpagten, men var de nu også så »voldsomme» og ændrede »forholdene sig væsentligt» i Danmark som følge af disse begivenheder? Når så hårdt pumpede udtryk og vendinger anvendes om begivenhederne for august 1943, kan man føle sig lidt bekymret for, om det danske sprog overhovedet ejer tilstrækkeligt stærke udtryk, når forfatteren skal til at skildre tiden derefter.

Disse og andre skønhedspletter kunne forfatteren have undgået ved større omhyggelighed og ved en mere kritisk behandling af sit materiale og sin tekst.

Afhandlingens hovedvægt ligger på skildringen af den danske sektion af »S.O.E.»s udvikling og dens voksende samarbejde med den danske modstandsbevægelse. Ved udarbejdelsen heraf har det indsamlede ny materiale dannet hovedstammen. Her har Jørgen Hæstrup brudt ny jord og ved skildringen af de to sideløbende udviklingslinjer lagt bund under en solidere forståelse af og viden om besættelseshistorien. Vi følger fra de første spæde spirer væksten i udlandsdanskernes modstandsvilje og de engelske myndig-

heders voksende interesse og forståelse herfor gennem oprettelsen af »S.O.E.«s danske sektion. Hæstrup gør rede for de mange forskellige initiativer og meningsbrydninger, der førte frem hertil, og de nerveopslidende vanskeligheder med hensyn til rekruttering, uddannelse og kontakter, som meldte sig, inden det første hold faldskærmsfolk kunne sendes til Danmark. Ikke mindst er skildringen af den betydning, som danske modstandsfolk i Stockholm havde — først og fremmest redaktør Ebbe Munck — for denne udvikling. Vi følger det ulykkelige resultat af den første nedkastning over Danmark, hvor lederen Carl Johan Bruhn blev dræbt, mens hans telegrafist Mogens Hammer forsøgte at gennemføre deres opgave og etablerede de første kontakter med hjemmefronten; afsendelsen af det næste hold under ledelse af C. M. Rottbøll og de enorme vanskeligheder, han havde at kæmpe med, indtil døden ramte ham under et sammenstød med det danske politi. Side-løbende hermed giver Hæstrup en skildring af den danske hjemmefronts gradvise vækst og voksende styrke, som kun kunne skrives af en historiker, der selv har levet med i dette og skildrer det på baggrund af en intens forståelse. Vi følger den aktive modstandsviljes langsomme vækst, oprettelsen af den illegale presse og de første sabotagegrupper, samarbejdet med faldskærmsfolkene og deres stigende effektivitet, efterhånden som »S.O.E.« bliver i stand til at give organisationen prestige ved at sende våben, sprængstoffer og andet nødvendigt materiel for sabotagen. Hæstrup skildrer levende, hvorledes de første famlende forsøg efterhånden fører til den nødvendige teknik med hensyn til kontakter, telegrajtjeneste, modtagning o.s.v., indtil udviklingen tager fart fra begyndelsen af 1943 med Flemming Muus' ankomst til Danmark, sabotageorganisationernes styrkelse og de store sabotager i sommeren 1943. Detaljer i denne udvikling er skildret i de talrige fremstillinger, som er udkommet siden 1945 om modstandskampen, men Hæstrups afhandling giver et væld af nye enkeltheder, men først og fremmest en syntese. Et hovedpunkt i Hæstrups fremstilling er fremhævelsen af den enorme betydning, som forbindelsen med den frie verden og først og fremmest England havde for den danske modstandsbevægelse. Dette gjaldt ikke alene den materielle hjælp i form af våben og sprængstoffer, men også den moralske styrke, der lå i, at afsondringen blev brudt, således at den danske modstand kunne ses i et verdensomfattende eller i hvert tilfælde europæisk perspektiv. Dette Hæstrups synspunkt kan måske modificeres i detaljer, men vil i hovedsagen stå fast.

Et andet værdifuldt træk i disse afhandlingens centrale kapitler er, at en række af modstandskampens hidtil ukendte personer får

liv og karakter. Her præsenteres læseren ikke alene for besættelsestidens kendte politikere og modstandsfolk, men en række hidtil upåagtede, og dog overordentlig betydningsfulde skikkelser træder frem af anonymiteten og placeres i det historiske begivenhedsforløb. Det er typer og personer, som antagelig under en »normal« udvikling ville være forblevet anonyme, men som under besættelsen fik en opgave og blev »historiske« personer. Det er Hæstrups fortjeneste, at han har foretaget denne placering. Måske er han her og der med let hånd gået hen over modsætninger og magtkampe, som de indsamlede beretninger afslører, men unægtelig fremkalder behandlingen af nulevende personer overvejelser om takt og hensyntagen. For anmelderen rejser Hæstrups skildring af disse modstandsfolk det spørgsmål, hvorledes det demokratiske samfund i fremtiden kan løse den opgave, at mobilisere den samme begejstring for fredelige formål, gøre andre anonyme til »historiske« personer.

Mens Jørgen Hæstrup med indfølelse og stor sympati fremdrager disse modstandskampens pionerer og ledere, skorter det unægtelig på den samme forståelse for den legale tids politikere og samarbejdspolitikens problemer. Det vil føre for vidt at gå ind på de mange spørgsmål, hvor anmelderen er afgørende uenig med Hæstrup i hans vurdering af begivenheder og personer i besættelsestidens første periode, og hvor forståelse af disse års problematik undertiden svigter. Lad det være tilstrækkeligt at fremdrage forfatterens vurdering af Erik Scavenius. I sin indledning (side 35—41) giver Hæstrup et rids af sin opfattelse af den »legale periode« og især Erik Scavenius. Det hedder side 39, at Scavenius' opgave som udenrigsminister fra juli 1940 gik ud på at »forsvare denne nationale og demokratiske front [samlingsregeringen] i forhandling med de tyske myndigheder. Det kan vist ubetinget siges, at han ikke magtede denne opgave«. Videre skriver forfatteren, at Scavenius bl. a. på grund af »sin arrogante holdning og sin overordentlige begrænsning, hvor det drejede sig om psykologisk forståelse« blev den tungeste belastning for den officielle politik. Disse synspunkter elaboreres derefter på de følgende sider. Samarbejdspolitikens »længde afhang i væsentlig grad af, om den blev ført saaledes, at den nød tillid, fordi den betød forsvar, eller om den nød mistillid, fordi den betød kapitulation«. Når mistilliden til den bredte sig »som en steppebrand«, skyldtes det Scavenius. »Det maaler graden af Danmarks ydmygelse under besættelsen, at befolkning og rigsdag netop som udenrigsminister maatte akceptere

en mand, til hvem de saa ganske aabenbart ikke havde den fjerneste tillid«. Videre hedder det »Samtidig med, at han [Scavenius] red samarbejdspolitikens muligheder til dode, bidrog han i ikke uvæsentlig grad til at uddybe svælgel mellem større og større grupper i befolkningen paa den ene side og ministerium og rigsdag paa den anden«. Endelig nævnes »parlamentsleden« og den næring, som den fik af forhandlingspolitiken, »men der kan næppe være tvivl om, at Scavenius' person og den omstændighed, at han i adskillige situationer satte sin person ind paa de indrømmelser, han ansaa for nødvendige, og derved bidrog til at binde politikernes hænder, hvis de da ikke ville have fejlet spillet over ende, forstørrede denne vanskelighed«.

Jeg skal undlade kommentarer til Jørgen Hæstrups indledende oplysning, at denne skildring »i første række« bygger på P. Munch: Danmark under Verdenskrig og Besættelse, Hartvig Frisch: »Danmark besat og befriet« og Vilhelm la Cour: »Danmarks Historie 1940—1945«. Kagen er i hvert tilfælde ikke bagt med den samme mængde ingredienser fra alle tre poser, men det turde være klart, at Hæstrups blanding af overdrivelser og inkonsekvenser ikke er det billede, som kildematerialet, der i 1954 var tilgængeligt, skaber af Erik Scavenius og hans politik. Det kan vist næppe dokumenteres, at Scavenius ikke »magtede opgaven« at forhandle med de tyske myndigheder, når forudsætningerne og betingelserne for disse forhandlinger tages i betragtning. Et nøjere studium af f. eks. den parlamentariske kommissions materiale vil snarere føre til det resultat, at der kan rejses kritik mod adskillige skridt, som Scavenius tog, og den måde, hvorpå han behandlede spørgsmålene, der dukkede op, eller som han selv fremkaldte, men i hovedlinjerne turde det være tvivlsomt, om bedre resultater kunne have været opnået. Når Hæstrup opstiller samarbejdspolitikens problematik som »forsvar« eller »kapitulation« er dette en forenkling, der er vildledende. Under de givne tysk-dansk magtforhold måtte der blive en række kapitulationer. Kilderne viser stort set ikke, at andre resultater havde været mulige, så længe beslutningen 9. april blev ført videre. Det kræver i hvert tilfælde et meget grundigere studium af kilderne end Hæstrup har foretaget, førend analysen af Scavenius og hans politik kan lægges fast og Hæstrups karakteristik er med et mildt udtryk ensidigt og et standpunkt, der har sin oprindelse i besættelsesårenes ophidsede stemning, og ikke i et videnskabeligt studium af det tilgængelige materiale.

Og nu Hæstrups andet hovedsynspunkt, at Scavenius var ansvarlig for samarbejdspolitikens skæbne, fordi han underminerede den i befolkningen. Han var utvivlsomt arrogant i sin holdning

overfor personer og problemer, men det er der mange, som er i dette land, uden at de derfor bliver upopulære, eller en politik af den grund strander. Det er vist snarere arrogancens form, der er tale om i denne sag. Det er vel overhovedet tvivlsomt, om befolkningen som helhed under besættelsen havde et klart billede af personen Erik Scavenius. Derimod er det temmelig klart, at han på grund af sin stilling var skiven for en overvældende mængde af den irritation, som besættelsen og tyskernes politik måtte fremkalde. At han foretog sig lidet eller intet for at afværge dette, skyldtes formodentlig temperament, men det var også en af forudsætningerne for, at han kunne udfylde den plads, han uvilligt havde taget.

Er det dernæst rigtigt, at samarbejdspolitikens længde afhang af graden af den tillid eller mistillid, den nød i befolkningen? Det var helt andre og større kræfter, som blev afgørende for udfald og afslutning på denne politik. I hvert tilfælde blev begivenhederne, der førte til 29. august 1943, ikke afgjort af dette. Det er besynderligt, at Jørgen Hæstrup, som i denne afhandling netop påviser den afhængighed, som modstandsbevægelsen stod i til udlandet, overser denne afhængighed, når han bedømmer samarbejdspolitikken. Eller måske overser han den ikke, for side 36 skriver han: »Stemningerne i Danmark registrerede uden ophør storfronternes bevægelser som et overfølsomt barometer, og ideer og planer herhjemme opstod, modnedes og udvikledes i rytmiske kurver, der i store træk fulgte de formodede konjunkturer på verdensarenaen». Det er netop sagen, men denne karakteristik, der anvendes på modstandsviljens udvikling, gælder også i væsentligt omfang de betingelser, hvorunder den legale politik blev ført og hvor længe, den kunne vare. Mere end Scavenius red denne udvikling og tyskernes reaktion på den samarbejdspolitik til døde. Hvorfor fremdrager forfatteren ikke i sin skildring af udviklingen i sommeren 1943 de voldsomme internationale begivenheder, som var deres baggrund og et element i forklaringen på de danske begivenheder? Hæstrup burde ved sin bedømmelse af Scavenius og hans politik have holdt sig alle disse forhold for øje, i stedet for at kaste sig ud i emotionelle tirader, der ville have haft slagkraft i det illegale »Information», men virker pudsige i en videnskabelig fremstilling fra 1954.

Side 11 skriver Jørgen Hæstrup: »Det maa være nutidens opgave at overgive fremtiden et saa rigt kildemateriale som muligt, fremtidens opgave at sortere, udskille og drage konklusioner. Dette

værk og den kildesamling, der ligger til grund for det, har denne grundbetragtning til forudsætning». Et sådant program er fatalt for en disputats, fordi en sådan må have teser, d.v.s. udskille og drage konklusioner. Jørgen Hæstrup har da heller ikke fulgt sit program, der er tværtimod mange teser og synspunkter rundt om i hans afhandling. De er undertiden vanskelige at finde, og det ville have været rimeligt, hvis han havde skrevet en konklusion og her samlet sine synspunkter. Hvorfor skal denne mangel gang på gang kritiseres i danske disputatser? Det er et elementært krav.

Der er imidlertid en tese, som Jørgen Hæstrup ikke garderer i sin afhandling. Den vender atter og atter tilbage i forskellige formuleringer og består kort og godt deri, at bruddet mellem tyskerne og den danske regering 29. august 1943 skyldtes modstandsbevægelsens bevidste politik og resultater. Den fremtræder i skildringen af Scavenius, idet Hæstrup side 41 skriver, at han [Scavenius] »levede politisk af et voksende tysk pres, der holdt ham oppe, til han havde mistet al kontrol med udviklingen i det land, han repræsenterede, og modstandsbevægelsen slog spillet over ende for ham og tyskerne», og den er konklusionen på udviklingen frem til 29. august, idet Hæstrup side 276 skriver: »Her skal kun slaas fast, at dagens ære og dagens ansvar var modstandsbevægelsens». Atter må man spørge, er dette på grundlag af vor viden i 1954 ikke en forenklet og overdrevent tilspidset konklusion?

Et studium af den parlamentariske kommissions papirer og andet kildemateriale viser uimodsigeligt, at dette er tilfældet. Mange og forskellige handlinger og motiver fører frem til 29. august 1943. Jørgen Hæstrup har i sin bog vist, hvorledes modstandsbevægelsen med den aktiviserede sabotage i sommeren 1943 sigtede mod det politiske mål: bruddet med tyskerne. Men andre og først og fremmest general v. Hanneken var ude i samme ærinde, selvom det for ham hed bruddet med den danske regering. De tyske dokumenter viser tydeligt, at v. Hanneken lige fra sin ankomst til Danmark i 1942 var indstillet på at få den danske hær opløst og også var klar over, at dette ville betyde bruddet med den danske regering. Hans modspiller var den rigsbefuldmægtigede dr. Best, der ligesom Scavenius ønskede samarbejdspolitikken ført videre og derfor bagatelliserede betydningen af sabotagen i sommeren 1943. Af frygt for en eventuel engelsk-amerikansk invasion og den danske hærs holdning i en sådan situation overdrev v. Hanneken sabotagen i sine rapporter. Tilfældet ville, at hans indberetninger kom Hitler for øje, og følgen blev det tyske ultimatum. Spørgsmålet bliver derfor, om ikke »dagens ære og dagens ansvar» i første

instans var v. Hannekens. Disse bemærkninger blot for at antyde, at hele dette begivenhedsforløb er langt mere kompliceret og foregår ad langt flere baner, end Jørgen Hæstrup har gjort rede for. På et hovedpunkt drager han ud fra sit begrænsede studie en vidtgående konklusion, der er tvivlsom og kræver en bredere og dyberegående undersøgelse af kildematerialet.

»Kontakt med England 1940—43« placerer klart Jørgen Hæstrup som samtidshistoriker. Han har med sin meget store energi, indfølelse og forståelse for modstandsbevægelsens problemer indledt et forskerarbejde vedrørende en væsentlig side af den anden verdenskrigs besættelseshistorie af stor værdi, og det må håbes, at han vil kunne få mulighederne for at fuldende dette pionerarbejde. Han har derimod ikke bevist, at han også vil være i stand til at behandle denne periodes almindelige politiske problemer med deres mange nuancer og komplicerede indbyrdes forbindelser.

Sven Henningsen.